

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПРОЄКТУВАННЯ БЕЗБАР'ЄРНИХ ТУРИСТИЧНИХ МАРШРУТІВ

Коваленко Олександр Вікторович

кандидат педагогічних наук, доцент

завідувач кафедри туризму

Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

ORCID ID: 0000-0003-1043-6679

Актуальність дослідження: Розвиток безбар'єрного туризму в Україні набуває особливого значення у воєнний та поствоєнний період, оскільки доступність туристичної інфраструктури стає інструментом соціальної інтеграції, реабілітації та відновлення мобільності широких верств населення, включаючи ветеранів, осіб з інвалідністю та внутрішньо переміщених осіб. **Предметом дослідження** є інноваційні підходи, технології та управлінські рішення щодо проєктування безбар'єрних туристичних маршрутів. **Мета дослідження:** обґрунтувати сучасні інноваційні підходи до створення безбар'єрних туристичних маршрутів в Україні та визначити практичні інструменти їх впровадження. **Методологія дослідження:** застосовано системний підхід, порівняльний аналіз європейських практик, елементи проєктного підходу, а також методи експертного оцінювання та структурно-логічного моделювання. **Результати дослідження:** уточнено концептуальні засади безбар'єрного туризму, охарактеризовано чинні бар'єри доступності в українських туристичних DESTINATIONAХ, визначено роль цифрових технологій, локальних громад та мультистейкхолдерних партнерств у створенні безбар'єрних маршрутів, запропоновано алгоритм їх проєктування. **Практичне значення:** одержані результати можуть бути використані органами місцевого самоврядування, туроператорами, екскурсійними бюро та громадськими

організаціями для розроблення і впровадження безбар'єрних туристичних маршрутів та екскурсійних продуктів. **Висновки:** ефективне проектування безбар'єрних маршрутів можливе за умови інтеграції інноваційних технологій, участі громад та запозичення європейських стандартів доступності. **Перспектива подальших досліджень** полягає у розробленні критеріїв оцінювання якості безбар'єрних маршрутів та апробації запропонованого алгоритму на прикладі конкретних туристичних destinations України. **Ключові слова:** безбар'єрний туризм; доступність; туристичний маршрут; інновації; проектування.

INNOVATIVE APPROACHES TO DESIGNING BARRIER-FREE TOURIST ROUTES

Kovalenko Oleksandr Viktorovich

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Tourism
Sumy National Agrarian University, Sumy, Ukraine
ORCID ID: 0000-0003-1043-6679

The relevance of the research: the development of barrier-free tourism in Ukraine gains particular importance in the wartime and post-war period, as the accessibility of tourism infrastructure becomes a tool of social integration, rehabilitation, and restoration of mobility for broad population groups, including veterans, persons with disabilities, and internally displaced people. ***Subject research:*** innovative approaches, technologies and managerial solutions for designing barrier-free tourist routes. ***The purpose of the study is*** to substantiate modern innovative approaches to the creation of barrier-free tourist routes in Ukraine and to identify practical instruments for their implementation. ***Research methodology:*** the study applies a systemic approach, comparative analysis of European practices, elements of project-based methodology, as well as expert evaluation methods and structural-logical modelling. ***The results of***

*the study: the conceptual foundations of barrier-free tourism have been clarified; existing accessibility barriers in Ukrainian tourist destinations have been identified; the role of digital technologies, local communities and multistakeholder partnerships in creating barrier-free routes has been explored; and an algorithm for their design has been proposed. **Practical Significance:** the obtained results can be used by local governments, tour operators, excursion bureaus and non-governmental organisations for the development and implementation of barrier-free tourist routes and excursion products. **Conclusions:** efficient design of barrier-free routes is possible through the integration of innovative technologies, community participation and the adaptation of European accessibility standards. **The prospect of further research** lie in the development of evaluation criteria for barrier-free routes and the practical testing of the proposed algorithm using specific tourist destinations in Ukraine.*

Keywords: barrier-free tourism; accessibility; tourist route; innovation; design.

Постановка проблеми. Розвиток безбар'єрного туризму в Україні є одним із ключових напрямів трансформації туристичної галузі у воєнний та поствоєнний період. Масштабні переміщення населення, зростання кількості осіб із тимчасовими або стійкими порушеннями мобільності, а також актуалізація питань соціальної реадаптації та повернення до активного суспільного життя зумовлюють потребу у створенні доступного туристичного та екскурсійного середовища. Туристичні маршрути та DESTINATION виступають не лише простором для дозвілля, але й інструментом психологічної стабілізації, соціальної інтеграції та відновлення горизонтальних зв'язків у суспільстві. Саме тому забезпечення безбар'єрності в туризмі перестає бути вузькопрофесійним питанням і набуває стратегічного значення у системі повоєнної відбудови.

Попри актуальність проблематики, створення безбар'єрних туристичних маршрутів в Україні стикається з низкою викликів. До них належать недостатня адаптованість інфраструктури, фрагментарність управлінських підходів, відсутність системних стандартів доступності на локальному рівні, слабка взаємодія між органами влади та громадськими ініціативами, а також обмежена

обізнаність туроператорів і екскурсійних бюро щодо принципів універсального дизайну. Більшість туристичних продуктів орієнтовані на умовно «здорового» відвідувача, а питання інклюзивності розглядається радше як додатковий елемент, ніж як складова якості послуги.

Ситуація ускладнюється тим, що в умовах війни зростає частка людей, які потребують безбар'єрних рішень: ветерани, особи з інвалідністю внаслідок бойових дій, люди з посттравматичними синдромами, літні люди та внутрішньо переміщені особи. Відсутність доступності обмежує їхню участь у культурному та соціальному житті громад, що посилює соціальну ізоляцію й гальмує відновлення людського потенціалу.

У цьому контексті постає завдання не лише удосконалення інфраструктури, а й перегляду підходів до проєктування туристичних маршрутів та екскурсій як цілісного суспільного продукту. Потреба у впровадженні інноваційних рішень зумовлює переорієнтацію з «моделі компенсації» (створення окремих спеціальних умов) на «модель універсальності» (спрямованість на доступність для всіх користувачів). Це вимагає оновлення концептуальних засад проєктування, інтеграції цифрових інструментів та адаптивних сервісів, а також посилення ролі місцевих громад як партнерів у формуванні доступних туристичних практик.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблематика безбар'єрності та доступності в туризмі поступово набуває більш системного висвітлення в українському й міжнародному науковому дискурсі. Питання доступності в туризмі системно розкриті у працях Д. Бухаліса та С. Дарсі [1;2], де обґрунтовано підхід «tourism for all» і взаємозв'язок інклюзії з якістю туристичного середовища, а також формалізовано понятійний апарат і окреслено управлінські/маркетингові імплікації для дестинацій.

На рівні міжнародних стандартів ключовим є ISO 21902:2021 [3], який регламентує вимоги до послуг і інфраструктури та пропонує уніфіковані орієнтири для проєктування і оцінювання доступних туристичних продуктів. Стандарт слугує базою для гармонізації підходів у різних країнах та організаціях.

На європейському рівні важливим драйвером є AccessibleEU – ініціатива Єврокомісії у межах Стратегії з прав осіб з інвалідністю 2021-2030 [4]. Вона агрегує знання, інструменти та навчальні події (спільно з ENAT, Fundación ONCE тощо), що сприяє перенесенню принципів універсального дизайну у практику DESTINACIÓNS та компаній.

Українські науковці останніми роками активізували дослідження даної проблематики, зокрема в контексті регіонального розвитку, соціальної реабілітації та туризму для осіб з інвалідністю. Низка публікацій таких авторів, як О. Кравченко та А. Войтовська [5], І. Резніченко [6] присвячена питанням нормативно-правового забезпечення та доступності інфраструктури. Д. Палатна, Т. Семигіна [7], С. Фокін [8], присвятили свої праці ролі громадських організацій у просуванні інклюзивних практик. Однак більшість наявних досліджень зосереджується на загальних характеристиках безбар'єрності, не висвітлюючи детально інноваційні механізми та цифрові рішення, здатні трансформувати сам процес проектування туристичних маршрутів.

Попри наявність теоретичних засад, міжнародних стандартів, методичних рекомендацій UN Tourism та європейської підтримки, в Україні все ще бракує інтегрованих методик проектування саме маршрутів/екскурсій, які б одночасно: відповідали ISO-вимогам; враховували цифрові інструменти (GIS, мобільна навігація, аудіоописи, AR/VR); передбачали сталі механізми участі громад і мультистейкхолдерні партнерства у воєнному та поствоєнному контексті. Також потребує уточнення системний комплексний підхід, що поєднує цифрові інструменти, просторове планування, нормативні вимоги та участь громад. Саме ця прогалина формує наукову новизну даного дослідження.

Метою статті є обґрунтування інноваційних підходів до проектування безбар'єрних туристичних маршрутів в Україні та визначення практичних інструментів їх впровадження. Відповідно до поставленої мети завданням дослідження є уточнення теоретичних засад безбар'єрності в туризмі, визначення ключових бар'єрів доступності в українських туристичних DESTINACIÓNS, аналіз міжнародних стандартів та практик інклюзивності, а також

окреслення інструментів і умов впровадження інноваційних рішень у процесі проектування туристичних маршрутів.

Виклад основного матеріалу. Безбар'єрність у туризмі розглядається як комплексна характеристика доступності туристичного середовища, що забезпечує можливість безперешкодного пересування, орієнтування, отримання послуг та повноцінної участі у соціокультурному житті незалежно від фізичних, когнітивних чи сенсорних обмежень. У зарубіжній науковій літературі поняття безбар'єрності традиційно пов'язується з концепцією «tourism for all», яку систематизовано у роботах Д. Бухаліса та С. Дарсі [1; 2]. Дослідники підкреслюють, що доступність не є «соціальною опцією» для окремої групи користувачів, а виступає показником якості туристичних послуг загалом.

Сучасні міжнародні підходи до безбар'єрності базуються на принципах універсального дизайну, інклюзивного планування та стандартизованих вимог до простору й сервісу. Важливим орієнтиром у цьому контексті є стандарт ISO 21902:2021, який формулює чіткі практичні рекомендації щодо доступності на всіх етапах туристичної подорожі – від пошуку інформації до користування інфраструктурою. Доповнює цей стандарт система методичних матеріалів UN Tourism, які конкретизують вимоги до доступної навігації, цифрової інформації та персоналізованої підтримки [3].

Особливе значення безбар'єрності зростає в умовах війни, коли значно збільшується кількість людей з тимчасовими або стійкими порушеннями мобільності, сенсорного сприйняття чи психоемоційної стабільності. За логікою європейської інституційної політики у сфері доступності (програми AccessibleEU, Strategic Framework on Disability), питання туризму розглядається не окремо, а як частина ширшої концепції просторової та цифрової інклюзії [4]. Таким чином, безбар'єрні маршрути виконують не лише рекреаційну, а й реабілітаційну та інтеграційну функцію.

В українському контексті розвиток доступного туристичного середовища формально закріплений Національною стратегією зі створення безбар'єрного простору до 2030 року. Однак її імплементація у сфері туризму залишається

фрагментарною. Наявні ініціативи здебільшого реалізуються локальними громадами чи громадськими організаціями та не мають комплексного методичного супроводу, що відрізняє їх від європейських моделей, де ключову роль відіграє міжсекторна співпраця [9].

Отже, теоретичні засади безбар'єрності спираються на три взаємопов'язані блоки: універсальний дизайн як підхід до формування простору й сервісу; нормативно-стандартну базу, що задає вимоги до доступності; управлінську і соціальну складову, що забезпечує участь користувача як співтворця туристичного досвіду. Саме інтеграція цих компонентів формує основу для інноваційних підходів до проєктування безбар'єрних туристичних маршрутів.

Розглянемо ключові бар'єри на шляху створення безбар'єрних маршрутів в Україні, які детально представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Типологія бар'єрів у процесі створення безбар'єрних туристичних маршрутів в Україні

Тип бар'єра	Характеристика	Типові прояви у туристичному середовищі
Інфраструктурний	Пов'язаний із фізичною недоступністю об'єктів і простору	відсутність пандусів/ліфтів; складні перепади висот; вузькі тротуари; бар'єрні входи
Організаційно-управлінський	Недостатність управлінських рішень та інтегрованих підходів	відсутність локальних стандартів доступності; фрагментарність політик; слабка координація між стейкхолдерами
Інформаційний	Обмеженість або непридатність інформації про маршрут/локацію	відсутність доступних сайтів; відсутність аудіоописів/спрощених текстів; неадаптована навігація
Цифрово-технологічний	Низький рівень оцифрування туристичних об'єктів	відсутність онлайн-карт доступності; нефункціональні додатки; обмежена інтеграція з GPS/GIS
Соціально-психологічний	Перешкоди, пов'язані з суспільними установками і стигматизацією	недооцінка потреб маломобільних груп; страх «незручності»; брак підготовленого персоналу

Джерело: складено автором

Зазначені бар'єри мають взаємо підсилюючий характер: навіть при наявності інфраструктурної доступності відсутність інформації чи цифрової навігації робить маршрут фактично неповноцінним. У воєнному та

поствоєнному контексті бар'єри також посилюються зростанням частки людей із порушеннями мобільності або когнітивними обмеженнями, що вимагає нових моделей проєктування доступності.

Більшість виявлених бар'єрів є системними, а не поодинокими, що підтверджують як європейські, так і українські дослідження [1; 2; 6].

Інфраструктурні перепони значною мірою зумовлені історичною забудовою українських міст та недостатньою інтеграцією принципів універсального дизайну на етапі проєктування будівель і громадських просторів.

Організаційно-управлінський аспект проявляється у слабкій міжвідомчій взаємодії та відсутності сталої координації між суб'єктами туристичної сфери, органами місцевого самоврядування та громадськими ініціативами [7].

Інформаційний бар'єр формується переважно через недооцінку ролі доступної комунікації. Як зазначає ENAT, навіть ідеально адаптований простір не виконує своєї функції за відсутності інклюзивної інформаційної підтримки (тактильні плани, зрозуміла навігація, цифрові гіді тощо). Для туристів з порушеннями слуху, зору або когнітивних функцій головним каналом доступу стає не фізична інфраструктура, а можливість орієнтуватися та отримувати інформацію у зрозумілому форматі.

Цифрово-технологічний бар'єр є відносно новим, проте саме він відокремлює «декларативну доступність» від «фактичної доступності». У країнах ЄС доступність маршрутів забезпечується за допомогою GPS-маршрутизації, візуальних/аудіо гідів, мобільних застосунків з профілюванням потреб туриста, а також баз даних доступних локацій. В Україні такі технології застосовуються фрагментарно та переважно у пілотних проєктах.

Соціально-психологічний бар'єр є найменш видимим, проте найбільш стійким. Він включає не лише упередження, але й брак компетенцій у працівників туристичної сфери, відсутність спеціалізованих тренінгів, низький рівень емпатійно орієнтованого сервісу. В європейських підходах людський фактор визнається ключовим компонентом доступності нарівні з інфраструктурою. В українській практиці ця складова все ще недооцінена.

Таким чином, бар'єри мають комплексний характер і формують «ефект замкненого кола»: відсутність управлінської координації призводить до слабкої цифрової інтеграції; інформаційні прогалини посилюють соціально-психологічні бар'єри; а інфраструктурні недоліки фактично зводять нанівець навіть наявні локальні ініціативи. Подолання цих бар'єрів неможливе без адаптації європейських стандартів, впровадження цифрових рішень та залучення громад.

Для оцінювання потенціалу адаптації європейських підходів в Україні доцільно порівняти нормативні, управлінські та технологічні аспекти впровадження доступності. У країнах ЄС безбар'єрність розглядається як складова політики якості турпослуг, а не як «соціальна пільга». Саме тому акцент робиться на стандартизації, цифровій навігації та участі громад у створенні маршрутів [3]. У таблиці 2 нами представлена порівняння підходів до створення безбар'єрних туристичних маршрутів: ЄС vs Україна.

Таблиця 2

**Порівняння підходів до створення безбар'єрних туристичних маршрутів:
ЄС vs Україна**

Критерій	ЄС	Україна
Нормативна база	ISO 21902:2021; European Accessibility Act; національні стандарти доступності	Національна стратегія безбар'єрності (2021), фрагментарне локальне регулювання
Управління	Мультистейкхолдерні моделі: муніципалітет + громада + НГО + бізнес	Переважно точкові ініціативи, без координації
Цифрові інструменти	GIS-навігація, мобільні застосунки, мультисенсорні аудіогіди	Пілотні кейси, відсутність системної інтеграції
Інформація	Стандартизовані формати доступної комунікації, відкриті бази даних	Неповна/недоступна інформація на сайтах або відсутність оцифрування
Підготовка персоналу	Обов'язкові тренінги для турпрацівників	Відсутні системні навчальні програми

Джерело: складено автором

Європейські практики демонструють системність, тоді як в Україні домінує проектна (точкова) модель, що не забезпечує сталості результатів. У країнах ЄС доступність вбудована в управлінську логіку дестинації, тоді як в Україні залишається поза базовою моделлю планування.

У європейських містах (Барселона, Відень, Люблін) проектування безбар'єрних маршрутів здійснюється у форматі co-creation – маршрут створюється у партнерстві з користувачами, а не «для них». Саме тому маршрути тестуються людьми з різними типами мобільності ще до впровадження. Окремі міста впроваджують не лише доступні екскурсії, а й «inclusive mapping» – цифрове картування реальної доступності, що оновлюється в режимі реального часу [10].

В Україні потенціал таких підходів лише починає реалізовуватися і здебільшого в межах локальних ініціатив громадських організацій, без прямої інтеграції з туристичними інформаційними центрами чи муніципальними системами управління дестинацією. У результаті навіть успішні проєкти не масштабуються, а цифрові рішення залишаються ізольованими.

Таким чином, порівняльний аналіз свідчить, що ключовою різницею є інституційна сталість: у ЄС доступність є системною політикою, а в Україні – локальною практикою. Це визначає необхідність переходу від разових проєктів до інноваційно-орієнтованої моделі проектування маршрутів.

Інноваційність у сфері безбар'єрного туризму полягає не лише у вдосконаленні інфраструктури, а насамперед у переході до цифрово-орієнтованої, користувацько-центричної моделі проектування. Європейські методики доводять, що доступність не може бути результатом лише будівельно-архітектурних рішень, оскільки її ефективність визначається можливістю самостійної навігації, взаємодії з середовищем та отримання послуг у зрозумілому форматі [3].

У міжнародних практиках інноваційні підходи умовно згруповують у чотири взаємопов'язані блоки:

1. Цифрова доступність (digital accessibility) – використання GIS, GPS-навігації, аудіогідів, мобільних застосунків із персоналізованими налаштуваннями (контрастність, шрифти, голосові підказки), інтеграція карт реальної доступності.

2. Мультисенсорність – поєднання візуального, аудіо- і тактильного форматів подачі інформації, що дозволяє охопити різні категорії маломобільних відвідувачів (осіб з порушеннями зору, слуху, аутизмом чи когнітивними труднощами).

3. Участь користувача (participatory design) – розроблення маршрутів у партнерстві з громадськими організаціями, асоціаціями ветеранів та самими користувачами, що дозволяє уникати «теоретичної» доступності.

4. Мультистейкхолдерні партнерства – співпраця муніципалітету, бізнесу, освітніх установ і громад для сталого супроводу та оновлення маршруту (на противагу одноразовим «проектним» підходам).

Узагальнену концепцію, представлено логіко-структурною схемою інноваційного підходу (рис. 1).

Рис. 1. Інноваційний підхід до проектування безбар'єрних туристичних маршрутів

Джерело: розроблено автором

Саме інноваційність у безбар'єрному туризмі проявляється не в окремих технологіях, а в інтеграції цифрових, комунікативних та управлінських рішень.

Саме багаторівневність (digital + sensory + social) формує сталість і практичну ефективність маршруту.

Одним із показових прикладів є місто Барселона, яке вважається європейським бенчмарком у сфері доступного туризму. Муніципалітет реалізує концепцію «Accessible Barcelona», в основі якої – цифрова інтеграція доступності: усі туристичні об'єкти нанесено на GIS-карту в реальному часі, де зазначено не лише наявність пандусів або ліфтів, а й фактичний стан покриття, кут нахилу та потенційні перешкоди на маршруті. Крім того, маршрути протестовані користувачами з різними типами мобільності, а мобільний застосунок дозволяє обирати «індивідуальний профіль доступності» (користувач на візку, з порушенням зору, зі зниженою витривалістю тощо). Для осіб із порушенням зору використовується система мультисенсорної навігації з аудіо описами та тактильними елементами. Таким чином, цифровий шар інформації компенсує фізичні обмеження та забезпечує реальну, а не формальну безбар'єрність.

В українському контексті подібні підходи починають апробуватися на локальному рівні – зокрема у Вінниці, де розробляється 12-кілометровий безбар'єрний маршрут з урахуванням потреб ветеранів. Проєкт передбачає не лише адаптацію простору, а й цифрову візуалізацію доступності, що свідчить про поступовий перехід до європейської моделі «спільного проєктування» маршруту. Водночас ці ініціативи мають пілотний характер і поки що не масштабуються на національному рівні.

Висновки. Результати проведеного дослідження свідчать, що безбар'єрність у туризмі є не лише інфраструктурною, але й управлінсько-цифровою категорією, яка формується на перетині соціальної політики, просторового планування та інноваційних технологій. Європейський досвід демонструє, що якість безбар'єрних маршрутів визначається не наявністю окремих адаптацій, а цілісністю підходу: стандартизацією вимог, цифровою навігацією, мультимодальністю способів отримання інформації та участю користувача в прийнятті рішень. В українському контексті розвиток безбар'єрних маршрутів

поки що має фрагментарний характер, однак наявні передумови для інтеграції європейських моделей.

Основним внеском дослідження є уточнення змісту інноваційних підходів до проєктування безбар'єрних маршрутів, що включають цифрову складову (GIS, мобільні застосунки, онлайн-карти доступності), мультисенсорність як основу універсального дизайну та структурну участь користувачів у співтворенні маршруту. Доведено, що безбар'єрність має розглядатися як показник якості туристичного продукту, а не як «соціальна опція» для окремих груп.

У воєнному та поствоєнному контексті значення безбар'єрності посилюється через зростання частки людей з порушеннями мобільності, сенсорної чутливості або психоемоційної стабільності. Таким чином, безбар'єрні маршрути стають інструментом соціальної реінтеграції, реабілітації ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та інших соціально вразливих категорій населення.

Перспективними напрямками продовження дослідження є: розроблення критеріїв оцінювання якості безбар'єрних туристичних маршрутів з урахуванням цифрових компонентів; апробація запропонованого підходу у конкретних українських DESTИНАЦІЯХ; інтеграція геоаналітики (heatmaps доступності, рівень реальної, а не нормативної прохідності); моделювання участі громади як постійного, а не одноразового інструменту співтворення маршруту; розширення мультистейкхолдерних партнерств із залученням громадських організацій.

Перехід до європейської моделі проєктування безбар'єрних маршрутів передбачає не лише технічні адаптації, а трансформацію управлінської логіки: від проєктності до системності, від декларативної до вимірюваної доступності, від споживацького до партисипативного формату. Саме в цьому полягає ключова перспектива подальшого розвитку безбар'єрного туризму в Україні.

Література

1. Buhalis D., Darcy S. (2011). Accessible Tourism : Concepts and Issues. Wallingford: CABI. 379 p.

2. Darcy S. (2010). Inherent complexity : disability, accessible tourism and accommodation information preferences. *Tourism Management*. Vol. 31(6). P. 816-826. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2009.09.001>
3. ISO 21902:2021. (2021). Accessible tourism for all – Requirements and recommendations. International Organization for Standardization. Geneva,. URL: <https://www.iso.org/standard/72410.html>
4. European Commission. AccessibleEU Resource Centre. Important issues in relation to accessibility. URL: https://accessible-eu-centre.ec.europa.eu/index_en?
5. Кравченко О. О., Войтовська А. І. Інклюзивний туризм : підручник. Умань : ЦП Компринт, 2022. 280 с.
6. Резніченко І. Г. Інклюзивний туризм : навч.-метод. посіб. Умань : Візаві, 2023. 204 с.
7. Палатна Д., Семигіна Т. Згуртування громади: соціальний вимір : монографія. Таллінн : Teadmus, 2024. 315 с.
8. Фокін С. П. Громадські туристичні організації: навчальний посібник. Київ : НАУ, 2017. 148 с.
9. Кабінет Міністрів України. Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року. Розпорядження КМУ № 366-р від 14.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>
10. ENAT & Fundación ONCE. Training Toolkit for Accessible Destinations. Brussels–Madrid, 2022. URL: https://www.accessibletourism.org/resources/toolkit_accessible_destinations.pdf

References

1. Buhalis D., Darcy S. Accessible Tourism : Concepts and Issues. Wallingford: CABI, 2011. 379 p. [in English].
2. Darcy S. Inherent complexity : disability, accessible tourism and accommodation information preferences. *Tourism Management*. 2010. Vol. 31(6). P. 816-826. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2009.09.001> [in English].

3. ISO 21902:2021 Accessible tourism for all – Requirements and recommendations. International Organization for Standardization. Geneva, 2021. URL: <https://www.iso.org/standard/72410.html> [in English].

4. European Commission. AccessibleEU Resource Centre. Important issues in relation to accessibility. URL: https://accessible-eu-centre.ec.europa.eu/index_en? [in English].

5. Kravchenko, O. O., & Voitovska, A. I. (2022). Inkliuzyvnyi turizm: pidruchnyk [Inclusive tourism: textbook]. Uman: TsP «Komprint». 280 p. [in Ukrainian].

6. Reznichenko, I. H. (2023). Inkliuzyvnyi turizm: navchalno-metodychnyi posibnyk [Inclusive tourism: teaching and methodological manual]. Uman: Vizavi. 204 p. [in Ukrainian].

7. Palatna, D., & Semyhina, T. (2024). Zghurtuvannia hromady: sotsialnyi vymir: monohrafiia [Community cohesion: social dimension: monograph]. Tallinn: Teadmus. 315 p. [in Ukrainian].

8. Fokin, S. P. (2017). Hromadski turystychni orhanizatsii: navchalnyi posibnyk [Public tourism organizations: textbook]. Kyiv: NAU. 148 p. [in Ukrainian].

9. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2021). Natsionalna stratehiia zi stvorennia bezbar'iernoho prostoru v Ukraini do 2030 roku [National Strategy for Creating a Barrier-Free Space in Ukraine until 2030]. Resolution No. 366-r, April 14, 2021. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

10. ENAT & Fundación ONCE. (2022). Training Toolkit for Accessible Destinations. Brussels–Madrid. URL: https://www.accessibletourism.org/resources/toolkit_accessible_destinations.pdf [in English].